

HATAY'DA BİR KANAAT ÖNDERİ: HASAN AY

Eyyup COŞKUN¹
İbrahim ÖZEN²

ÖZET

Bu yazıda Hatay'da yaşamını sürdüren Nusayrî kanaat önderlerinden Hasan Ay ile yapılan bir söyleşiye yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Nusayrî, Hasan Ay

AN OPINION LEADER IN HATAY: HASAN AY

ABSTRACT

This study has been included an interview with Hasan Ay who is an opinion leader for Nusairis.

Keywords: Hatay, Nusairi, Hasan Ay

Binlerce yıllık geçmişi ile onlarca medeniyeti topraklarında kucaklayan Hatay, ilk çağlardan bu yana daima önemli bir inanç ve kültür kenti olmuştur. Üç büyük dinin barış içinde yaşandığı bir kent Hatay. Çünkü Hataylılar dine, etnik kökenine, diline bakmadan aynı toprağın çocukları olarak kucaklıyor birbirini. Hatay'da cami, kilise ve havra iç içe. Hatay'da Türk, Kürt, Arap, Ermeni gibi farklı etnik kökenlerden ve Müslüman, Hıristiyan, Yahudi gibi farklı dinlerden insanlar bir arada huzur içinde yaşıyor. Hatay'daki bu inanç zenginliğinin önemli unsurlarından biri de Alevilik. Hatay'ın özellikle İskenderun, Antakya (merkez ilçe) ve Samandağ ilçelerinde nüfus yoğunluğuna sahip olan Alevi inancı Nusayrîlik olarak da biliniyor.

Dergimizin Nusayrîlik özel sayısında, Nusayrî nüfusun yoğunlukta olduğu beldelerden biri olan Arsuz'da (İskenderun) bölgenin inanç önderlerinden Sayın Hasan Ay ile röportaj yapmaya karar verdik. Hasan Bey, 71 yaşında, evli. Yaşamının 41 yılını Almanya'da geçirse de memleketin havası, suyu, toprağı onu Arsuz'a çekmiş. Röportaj isteğimizi kendisine telefonla ilettik. Kendisi bu talebimizi nazikçe kabul edip bizi Arsuz'daki yazlık evinde misafir etti. Kahvelerimizi yudumlarken kendisiyle keyifli bir sohbet yaptık.

1 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal Üniversitesi

2 Arş. Gör. Mustafa Kemal Üniversitesi

Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi (HBV): Hasan Bey, aldığınız eğitim hakkında bilgi verir misiniz?

Hasan Ay: Benim resmi bir eğitimim, diplomam yok. Fakat küçük yaşlarda babamdan Arapça öğrendim. Daha sonra Arapça kitaplar aracılığıyla kendimi geliştirdim.

HBV: Mesleğiniz nedir?

Hasan Ay: Ben üç buçuk sene Ford fabrikasında olmak üzere Almanya’da kırk bir sene kaynak üzerine çalışmışım.

HBV: Şu anda evinizde kaç kişi bulunmaktadır?

Hasan Ay: İki kızım ve üç oğlum bulunmaktadır. Eşim ve benimle birlikte yedi kişiden oluşan bir aileyiz.

HBV: Bulduğunuz aşiret hakkında bilgi verir misiniz, ne zaman nereden gelmişler?

Hasan Ay: Yaklaşık olarak yüz sene evvel dedelerim Suriye’den gelmiş. Geldikten sonra Arsuz- Gözcüler’e (eski adı Alkup) yerleşmişler. Tarımla geçimlerini sağlamışlardır.

HBV: Kaç yaşında dedeliğe başladınız?

Hasan Ay: On bir yaşından itibaren dedelik vasfını taşımaktayım.

HBV: Sizce “Dede”, “Mürşit”, “Pir”, “Rehber”, “Seyyid”, “Şerif” ve “Evlad-ı Resul” sözcükleri ne demektir?

Hasan Ay: Aralarında hiç fark olmasa da biliyorsunuz Aleviliğin çeşitleri vardır. Bizde dede kullanılmaz. Anadolu’da dede derler, Türkçe hoca derler, burada şih derler. Şih, din büyüğüdür. Mürşit olan en yüksek makamdadır. Dini bilendir. Bütün şihlerin mürşit olması beklense de hepsi mürşit olamaz. Mürşit en yüksek danışılan kişidir. Bizde pir, rehber, şerif kelimeleri yoktur. Seyyid kelimesini muhterem, sayın anlamında kullanırız. Peygamber soyundan gelme anlamı da var. Evlad-ı Resul ise On iki imamı temsil eden bir kelimedir.

HBV: Aleviliği tanımlayabilir misiniz?

Hasan Ay: Alevilik deyince ilk önce Ehl-i Beyt, Hz. Ali’nin çocukları, torunları akla gelmelidir. Alevi olmak için Ehl-i Beyti sevmek, bilmek gerekir. Sırf onlara inanmak gerekir.

HBV: Nusayrılık nedir, Alevi- Nusayrî ne demektir, nasıl ortaya çıkmıştır?

Hasan Ay: Alevi, Nusayrî aynıdır. Nusayrî sadece şeceredeki isimlerden biri olarak geçmektedir. Sonuçta Nusayrî dedelerimizden birisidir. Nusayrîliğin ortaya çıkışı da bu şahsa dayanır. Nusayrî’yi yalnız isim olarak biliriz.

HBV: Nusayrılık en büyük dini önder olarak kimi görür?

Hasan Ay: On iki imamdan Cafer-i Sadık’ı görür.

HBV: Nusayrilikte ocak kavramı kullanılır mı?

Hasan Ay: Ocak kavramı bizde yoktur.

HBV: Size göre Hacı Bektaş Veli kimdir, bilgi verir misiniz?

Hasan Ay: Hacı Bektaş Veli'yi tanırız. İyi bir insan olarak biliriz. Kendisine saygımız var.

HBV: Sizce “Dedeler”in soyu nereye dayanır? Dedeleriniz Arap soyundan mı geliyorlar?

Hasan Ay: Arap soyundan geliyorlar. Suriye'den göçmüşler.

HBV: Soyunuzu gösteren bir Şecere'ye (Soy kütüğüne) sahip misiniz? Her Dedenin şeceresi olur mu)?

Hasan Ay: Var. Hz. Adem'e kadar uzanan bir şecerem var. Şecere olmadan şih olmaz, her dedenin bir şeceresi vardır. Cebinden el yazısıyla yazılmış şecereyi çıkararak okumaya başladı.) “İşte ben Şeyh Hasan Ay İbn Şeyh Selim Reyhanî” Bu şecere Hz. Âdem'e kadar dayanıyor.

HBV: Sizin soyunuzdan başka dedeler, “şih”lar var mı?

Hasan Ay: Tabii, benim amcamın oğlu burada en büyük şihtir. Şih Mahmud Reyhanî, onu herkes bilir, kendisi çok kitap yazmış. Ondan başka da var ama en büyüğü budur. Diğer dedeler de hep akrabamdır.

HBV: Şihlik (dedelik) görevini ne zaman ve nasıl yerine getirmeye başladınız? Şu anda cem-cemaat yapıyor musunuz? Nerede?

Hasan Ay: On bir yaşımdan beri şihlik yapıyorum. Küçükken babamla Arapça olarak hem okuyordum, hem de çocuklara okutuyordum. Fransızlar zamanında babam resmi olarak Arapça öğretirdi. Türkiye zamanında da müsaade aldı, öğretmen olarak okutturmaya devam etti. Babam Türkçe bilmezdi. Kuran-ı Kerim okuturdu. Çocukluk döneminden bu yana şih olarak çevremdekilerle hala kitap okuyorum. Bu kitapları, tarihleri hakikatleri öğretmek için okutuyorum. Doğru yolu, hakikatleri öğretmek için mümkün olduğu kadar uğraşıyorum. Almanya'da en büyük dede benim arkadaşım. Cemlerde kendisi dedelik için gereken şeyleri yapardı. Ben de Kuran-ı Kerim okurdum. Başkonsolos da geliyordu. Doluşuyorduk güzelce o da geliyordu. Ancak burada az katılıyorum. Mümkün olduğu kadar buradakilere rehberlik etmeye çalışıyorum. Yol gösterici kitaplar olarak tarihler okuyoruz. İsim olarak Mukaddimet'ül-İbn-i Haldun. Bunu Arapça olarak okuyoruz. Hem okuyup hem de açıklıyoruz. Doğrusu neyse ben onu anlatıyorum, hem de üç dilde. Türkçe, Arapça, Almanca.

HBV: Şih (dede) olabilmenin koşulları nelerdir?

Hasan Ay: Eskiden okuma bu kadar yoktu. Şimdiki dedeler okuyor. Dede olabilmek için şecerenin olması gerekir. Haramdan uzak kalıp, Allah'ın verdiklerine kanaat etmek gerekir. Ben de kendimi hadisle geliştirdim. Kırk değil iki yüz kırk hadisi ezbere bilirim.

HBV: Şihlerin (dedelerin) cem erkanında ne gibi görevleri vardır?

Hasan Ay: Sohbet eder, konuşur, tarih okur, muhakkak Kuran-ı Kerim okur. Cem'in dışında burada başka bir şey yapılmaz. Doğru yolu göstermek için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz.

HBV: Nişanda evlenmelerde görevleri nelerdir?

Hasan Ay: Dini nikâhı kıyarız. Usulünde bir değişiklik yoktur. İlk olarak, kabul müsün diye sorarak, karı koca olacak kişilerin rızasını alırız. Sonra anne babanın rızasını alırız. Daha sonra dini nikâhı kıyarız. Nikâhtan sonra da dualar okuruz.

HBV: Ölüm halinde görevleri nelerdir?

Hasan Ay: Ölüm halinde de dualar okuruz. Kuran-ı Kerim'i okuduktan sonra ölünün mezarı başında dua okuruz.

HBV: Toplum yaşamında görevleri nelerdir?

Hasan Ay: Herkes saygı gösterir. Şih da akıl gösterir. Kişiler önemli olaylarda gelip akıl danışır.

HBV: Dedelerin halk içinde veya cemlerde giydikleri özel giysileri var mı?

Hasan Ay: Artık o kadar dikkat edildiğini görmesek de eskiden vardı. Aşağı kadar cübbe, fotr şapka, sarık vardı. Sakal zaten uzun olurdu. Aynı giysiler halk içinde de giyilirdi. Ancak artık kimse bu duruma uymuyor. Tabi herkesin kendisine kalmış bir şey.

HBV: Dedelerin saç, sakal ve bıyıklarının şekli nasıldı?

Hasan Ay: Önceden hepsi böyle uzun bırakıyordu. Bütün köy böyle sakallıydı. Traş olmak ayıplanırdı. Ancak artık şartlar değişti. Şimdi tam tersi oldu.

HBV: Cem Erkânı'nda çalgı kullanılır mı?

Hasan Ay: Bizde çalgı yok, yasak.

HBV: Kaç türlü "Cem" vardır? Özet olarak, bir cem törenini anlatır mısınız?

Hasan Ay: Özel günler var. En büyüğü biliyorsunuz "Gadir hum", sonra kurban bayramı, ramazan bayramı gelir. Diğer cemlerden tek farkı daha kalabalık. Özel günlerde çok kişi gelirken diğer günlerde az kişi gelir ama içeriği değişmez.

Burada cem, ilk olarak Kuran-ı Kerim okunarak başlar. Kuran-ı Kerim'i şih okur ve tefsirini yapar. Hadisleri okur, sonra dua eder. Oturma düzeni serbesttir. Kadın erkek bir arada oturur. Cemlerde şihler derecesine göre yüksekte otururlar. Derecede büyüklük, yaşta değil ilimde olur. Gelen diğer insanlar sadece dinler.

HBV: Cemlerinizde "Semah" var mıdır?

Hasan Ay: Öbür tarafta semah olur, yani dedelerde. Bizde saz, katiyen yasak

HBV: Cem'de dolu (içki) alınır mı?

Hasan Ay: Cemden sonra kim hayır yapacaksa yeme içme olur. En fazla bulgur pilavı yaparlar. Et mutlaka olur. İçki katiyen olmaz.

HBV: Dedeler görevlerini köy köy dolaşarak mı gerçekleştirirler?

Hasan Ay: Yok öyle şey olmaz. Cemlerden cemlere olur. Ancak soru soracak olursa eve gelir, sorar.

HBV: Aynı dedenin soyundan gelen bütün çocukları birden dedelik yapabilir mi?

Hasan Ay: Yok hepsi yapamaz. Dede soyundan gelenlere iyi bir insan derler ancak şıhlık yapabilmesi için muhakkak bilgi sahibi olması gerekir.

HBV: Dede, oğullarından hangisinin “Dedelik” yapacağına nasıl karar verir? Her dede oğlu dedelik yapabilir mi?

Hasan Ay: Dede kendi oğlunun şıhlık yapacağına dair karar verir. Kim ilim sahibiyse ona işaret eder. Benim en büyük oğlum doktordur. Arapça bilir, Türkçe bilir. Ben ona işaret verdim.

HBV: Bir ocakzade dedenin soyu yürümezse ona bağlı taliplerin durumu ne olur?

Hasan Ay: O dede kaybolur gider. Ailesinden başka bir kişi kardeşi ya da yeğeni geçer. Ancak bu kişinin de ilminin yetmesi gerekir.

HBV: Dedelerde hangi kitaplar bulunur? Dedelerin hepsi eski yazı bilirler miydi?

Hasan Ay: Ekserisi eski yazı bilir. Şıh, ne kadar okursa o kadar ilim sahibi olur.

HBV: Dedelerde hangi kitaplar bulunur? Dedelerin hepsi eski yazı bilirler miydi?

Hasan Ay: En az iki üç tane kitap okuması gerekir. Kuran-ı Kerim'i, Ehl-i Beyti anlatan kitapları, hadisleri bilmesi gerekir.

HBV: Dede olarak size bağlı talipler daha çok hangi bölge ve ilde yaşamaktadır?

Hasan Ay: Bizi çevrede yaşayanlar bilir. Yani kendi köyümüzdekiler. Dışarıdan gelen bazı müstesna kişiler de vardır. Mesela Adana'dan Mersin'den. Bunlar tanıdık, akraba, eski dostlardır.

HBV: “Talip” olabilmenin koşulları nelerdir?

Hasan Ay: Cemlere gelenlere isim verilmez. Herkes gelebilir.

HBV: Nusayrilikte “müşahiplik kurumu” var mıdır?

Hasan Ay: Burada kullanılmıyor. Almanya'da gördüm.

HBV: Dedeler saz vb. çalgılar çalabilirler mi?

Hasan Ay: Şıhlarda yok. Katiyen yasak. İyi karşılanmaz.

HBV: Cem Törenleri'nde giysiler dışında birtakım özel semboller ve araçlar kullanılır mı?

Hasan Ay: Yok

HBV: “Dedeler” hizmetleri karşılığında belirli bir ücreti kendilerine bağlı taliplerden mi alır?

Hasan Ay: Yok. Kendisi bir şey istemez. Ancak hediye alabilir.

HBV: Bir “Dede” erkânı inancına uygun biçimde yürütemezse kendine bağlı olanların durumu ne ur?

Hasan Ay: Başka dedeye giderler. İlla bir dedeye bağlı olacaksın diye bir şey yok.

HBV: “Cem”in yürütülmesi sırasında “Düazı İmam”, “Mersiye”, “Nefes” okunur ya da söyler misiniz?

Hasan Ay: Bizde bunların hiçbiri yoktur.

HBV: Sizden sonra kimin “Dede” olacağı belli mi? Belli ise kim tayin ediyor?

Hasan Ay: Doktor olan büyük oğluma işaret verdim. Onu da ilmine göre seçtim.

HBV: Köyünüzde hala cem- cemaat yapılıyor mu?

Hasan Ay: Ben pek fazla gitmiyorum. Kırk bir senedir Almanya'da kaldım. Burada akrabalar, tanıdıklar çağırırsa giderim.

HBV: Atama ya da seçim yoluyla Dede seçilenler olur muydu?

Hasan Ay: Olmaz. Bizde şih, şecere ve şihın çocuğunu seçmesiyle belirlenir.

HBV: Dedeler hangi durumlarda taliplerine düşkünlük cezası verirler?

Hasan Ay: Böyle bir ceza yoktur. Her koyun kendi bacağından asılır derler ya.

HBV: Kirveliğin koşullar nelerdir?

Hasan Ay: Kirvelik yoktur.

HBV: Eskiden Dedeler “Abdal Musa”ya giderler miydi?

Hasan Ay: Abdal Musa'yı tanımam.

HBV: Aleviliğin ibadet anlayışı nasıldır?

Hasan Ay: Kuran-ı Kerim okunur. Ekserisi dualar okur. Hızır'ın makamı ziyaret edilir. Oraya gidip dua edilir. Hızır Aleyhisselamın makamı onun namaz kıldığı yer olarak bilinir.

HBV: Alevilikte cami var mı?

Hasan Ay: Valla bence var. Ben her zaman namazımı kılar camiye giderim. Namazı bazı şihlar kılar bazıları kalmaz, bu şart değil. Dedik ya her koyun kendi bacağından asılır.

HBV: Ramazan orucu var mıydı?

Hasan Ay: Var, hem de nasıl. Tam otuz gün ne eksik ne fazla olur bizde. Kuran-ı Kerim'de orucun olduğu yazar. Okuyan bilir.

HBV: Alevilerin devlete bakışı nasıldır?

Hasan Ay: Her zaman için devlete dua ederiz. Allah'a itaat edeceksin, emir veren devlete de itaat edeceksin. Kanunlara itaat edeceksin.

HBV: Alevilerdeki Kuran anlayışını anlatır mısınız?

Hasan Ay: Dedim ya babam da Kuran-ı Kerim okutuyordu. Bizim en büyük kaynağımız Kuran'dır. Ramazanda hatim yaparım. Kuran'ı anlamamız lazım. Anlayarak okumamız lazım.

HBV: Dedeliği ve dedelik kurumunu geçmiş ve bugün açısından karşılaştırabilir misiniz?

Hasan Ay: Eskiden kitap yok, kitap varsa para yok. Eskiden ilim sahipleri de azdı. Şimdi imkânlar çerçevesinde ilim sahibi şıhlar da artıyor.

HBV: Size göre Ehl-i Beyt kavramı ne anlam taşır?

Hasan Ay: Çok saygımız ve sevgimiz var. İsimlerini çocuklarımıza koyarız.

HBV: Lokma nedir? Ceme giderken lokma veya niyaz götürüyor musunuz?

Hasan Ay: Bizde yemek yaparlar. Yemeğe lokma da denir.

HBV: 12 İmam hangi nesilden geliyor, bilginiz var mı?

Hasan Ay: (On iki imamı tek tek saydı.) Bizde Peygamber, Hz. Ali daha sonra on iki imam gelir.

HBV: Bazı insanlar diyorlar ki Alevilik İslam değildir, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Hasan Ay: Böyle insanlar var. Öyle söylüyorlar ancak doğru değildir. Alevilik Ehl-i Beyti sevmek, Hz. Ali'yi sevmektir. İslam'ın dışında değildir.

HBV: Hızır kimdir, hakkında neler biliyorsunuz?

Hasan Ay: Çok iyi, büyük bir insandır.

HBV: Hızır ile ilgili bildiğiniz efsaneler nelerdir?

Hasan Ay: Bildiklerim tabii ki var. "Hz. Hızır, Hz. Musa ile bir gün beraber bir yere gitmek isterler. Hz. Hızır benimle gitmeye dayanamazsın dese de Hz. Musa onunla beraber gitmek ister. Hz. Hızır gelmesini kabul eder. Biraz beraber gittikten sonra kayıkla denizden karşıdan karşıya geçerler. Bu arada Hz. Hızır karşıdan gelen bir kayığı değnekle deler. Hz. Musa bu durum karşısında şaşkınlık içinde neden kayığı deldin diye sorar? Bunun üzerine Hz. Hızır, söylemedim mi sana benimle beraber gelemezsin diye Hz. Musa'ya söyler ve sebebini açıklar. O yerlerin sahibi olan padişah bütün kayıkları toplayacaktır. Deldiği kayığı ise özürle diye

almaması için delmiştir, bunun üzerine Hz. Musa, bir daha soru sormam demiş ve yollarına devam etmişler. Biraz daha gittikten sonra eski bir ev bulurlar ve orada yatarlar. Bu arada iki tane de yetim çocuk görmüşlerdir. Bu eski evi terk ettikten sonra Hz. Hızır bir vuruşla eski evi yerle bir eder. Bunun üzerine Hz. Musa niye böyle yaptın der. Bunun üzerine Hz. Hızır durumu açıklar. O evin altında o iki yetim çocuğun babalarından kalma bir hazine var. Ben de o evi çocuklar hazineyi bulsun diye yıktım der.” Bunun gibi hikâyeleri özel günlerde anlatırım.

HBV: Hidrellezde neler yapıyorsunuz?

Hasan Ay: Hidrellez şenlikleri bizde yoktur.

HBV: Ceme kimler girer, kimler neden giremez?

Hasan Ay: Herkes giriyor. Eskiden böyle değildi. Kimdir, nerelidir bilinmesi gerekiyordu. Şimdi hiç belli değil.

HBV: Yakın çevrenizde bildiğiniz ziyaretler, türbeler, ziyaretgahlar ya da tekkeler var mıdır?

Hasan Ay: Hızır Aleyhisselamın makamı var. Gözcüler’de benim dedemin dedesi olan Reyhani’nin türbesi var. Benim bildiklerim bu kadar.

HBV: Nusayri Aleviliğinde kadının yeri ve önemi nasıldır?

Hasan Ay: Onlar analarımız, çok değerlidirler. Ama iyi kadınlar. Kötü kadınları hiç kimse kabul etmez.

HBV: İbadetlerde kadın erkeklerle birlikte midir?

Hasan Ay: Ayrıdır. Aynı çatı altında erkek erkeklerin yanında kadın kadınların yanında oturur.

HBV: Bildiğiniz kadın evliya var mı?

Hasan Ay: Yoktur.

HBV: Son olarak söylemek istediğiniz bir şeyler var mı?

Hasan Ay: Benim diyeceğim, babamız Âdem, annemiz Havva’dır. İnsanların hepsi birdir, kardeşir. Ancak bunlar hakiki insan olmalıdır. İnsanların hakkını yiyenleri, insanları dolandıranları ben kabul etmem.

HBV: Bu güzel sohbet için çok teşekkür ediyoruz.

Hasan Ay: Ben teşekkür ederim.